

SZEMLE

Kisebbségek kultúrája

Kulturális transzfer, egybeszövődés: Európai történelem és kelet-európai összetevője

Wendland, Anna Veronika: *Randgeschichten? Osteuropäische Perspektiven auf Kulturtransfer und Verflechtungsgeschichte.* = *Osteuropa.* Jg. 2008. Nr. 3. 95-115. p.

Az Európa-történeti standard gyakorlatilag a nyugati és nyugat-közép-európai régiók történetére alapozott, az egyes hatalmi, politikai entitások jól-rosszul egyeztetett önképével vagy az érintkezések mentén jól-rosszul összegzett felülnézettel. Kelet-Európa az összegzésekből legfeljebb a periférián jelenik meg, akár ha egy másik kontinensről lenne szó. Adott szerzők megírják esetleg valamilyen formában a „saját” történetét. Ebből természetesen soha nem marad ki az összetartozás igénye, tudata. A kelet-európai szféra periferikus kezelésére először az 1990-es években egy klagenfurti antológia-sorozat provokatív élű címadása (*Das Buch der Ränder – 'A peremek könyve'*) hívta fel a figyelmet (legalább német nyelvterületen), amikor egyes országok, tájak kezdtek érdekesebbé válni a rendszerváltozás nyomán. A kötetek a kelet-európai szélek kis nyelveinek régi és új irodalmi-művelődési kincsesbányájából merítettek, amelyek eleven közvetlenséggel igazolták e „szélhelyzetű” kultúrák szerves európaiságát. Ebbe a logikai láncba illeszkedett a német Kelet-Európa-történészek 2006-ban Göttingenben rendezett konferenciája is, amelyet a szóban forgó kontinensrésznek mint szerves összetevőnek szenteltek. A. E. Wendland (München), korábról már ismert felvetésekhez kapcsolódva, a transzkulturális szempontú összehasonlító történet lehetőségeit veszi számba az Európa-történetre rákövesedett sztereotípiák és a beivódott elfogultságok meghaladására.

Kulturalitáson főképp társadalmi kultúrát értve a transzkulturalitás: kultúrák mozgása, terjedése térben és időben, cserélődése egyes terek között. Az európai történet már globális, diakrónikus menetében is ezt testesíti meg az antik Mediterráneumból kiinduló, a kontinens egészét új és új gyűjtőpontokon át birtokba vevő európai civilizáció kibontakozásában, beleértve az „Európa” névadást is. A tér- és időbeli áthatás motorja a kul-

turális transzfer, amelynek módozatai között a hódítástól az egyezményes cseréig sokféle aktivitás megtalálható. A transzfer egyébként a kontinens határainál sem áll meg: mint ahogy eredetében is máshonnan érkezett, továbbhaladt újonnan felfedezett földrészeknek. Ilyen szemszögből nagyon is relatív: mit, milyen értelemben is gondolunk perifériának? Tanulságos példa Oroszország „eurázsiai” önkiterjesztése, lásd G. Vernadskij, Lev Gumiljov és mások fejtegetéseit. A transzfer konfliktuszónákban, tartós idegen fenyegetettséggel szemben létesülő védelmi vonalakkal áll meg, mint a balkáni Krajínák vagy Ukrajna „határ”-térsege esetében. Ezzel kognitív névadásuk is egybecseng. (A „kognitív térkép” maga eminensen transzkulturális jelenség, akár belülről, akár kívülről ered a „beszélő” névadás.)

A kulturális transzfer rendszerszerű formában biztosított a jól szervezett, tartósan fennálló birodalmak részterületei, illetve centruma és perifériái között, akár mindkét irányban is. Iskolapéldák: Róma vagy a birodalmi Ausztria, homogén politikai és társadalmi kultúrát honosítva meg legkülönbözőbb identitású tartományokban, miközben fel is vett a helyi kultúrákból, illetve átosztotta az elemeket. A transzkulturalitás ilyenkor integratív szerepet visz, maga a transzfer: interaktív formát ölt. A transzfer sok esetben „kisugárzó” jellegű (civilizációs „haladásirány”?), vagy homogenizáló diktátumszerű - adott hatalmi és gazdasági befolyási övezetek mentén.

Kelet-Európa multikulturális arculata ismert, beleértve a konfliktusokat is. De „multikulturalitás”-sal a maga statikus formációjában voltaképp nem mondtunk semmit. Transzkulturalitás, transzfer, interaktivitás: abba az Európa-történetbe, amely a felsorolt és további, belőlük következő, dinamikus tényezők jegyében íródna, szerves és folyamatos helye lenne Kelet-Európának. Mert Európa a kulturális transzfer által egész történetében homogén. Megfoghatóvá válnék: nem Kelet-Európa története mutat fel különös sajátosságokat, hanem egészében Európáé. Legfeljebb nem minden pontján ugyanazon időben („fáziseltolódás”!). Más időszakokban Nyugat-Közép-Európa ugyanazokat a sajátosságokat árulta el, amelyeket ma a keleti térséghez kötünk, és itt sem maradnak fent időtlenül: el fogja fedni a nemzeti/nemzetközi homogenizáció.

Ha Kelet-Európa ma saját szerűen kínálja fel arculatát, úgy az elsősorban módszertani mintavételre ad lehetőséget, aminek tanulságait a kontinens egészére kell alkalmaznunk, az európai égtájak, régiók komplementer történet szemlélete érdekében.

Komáromi Sándor